

С. М. Халатур,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

S. Khalatur,
Ph. D. in Economics, associate professor of Finance and banking Department
Dnipropetrovs'k State Agrarian and Economic University

IMPROVING OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE

У статті розглядається, що важливим стратегічним завданням на всіх рівнях управління сільським господарством повинно стати формування інноваційного потенціалу підприємств у рамках певного виробленого важеля, який повинен використовувати організаційно-економічний механізм розвитку інноваційних процесів. Запропоновано удосконалений організаційно-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства, що включає комплекс пов'язаних між собою заходів, завдання яких — створення сприятливих умов для проходження всіх етапів науково-технічного оновлення виробництва, консолідація зусиль підприємців, органів державної влади, місцевого самоврядування, науки і вищої освіти з просування науково-технічної та інноваційної продукції до споживача.

In the article that important strategic objectives at all levels of management in agriculture should be the formation of innovative potential of enterprises produced within a certain lever that must use organizational and economic mechanism of development of innovative processes. It is proposed the improved organizational and economic mechanism providing innovative agricultural development, which includes a set of interrelated activities, whose main task is creating favorable conditions for completing all phases of scientific and technological renovation of production, efforts consolidation of business, government, local government, science and higher education to promote science, technology and innovative products to the consumer.

Ключові слова: сільське господарство, сільськогосподарська галузь, інноваційний розвиток, механізм, стратегія розвитку.

Key words: agriculture, agricultural sector, innovative development mechanism, development strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зростання та економічний розвиток галузі сільського господарства неможливе без глибокого і всебічного аналізу сучасного стану організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку сільського господарства, що дозволяє дати оцінку і розробити реальну інноваційну політику, активна реалізація якої забезпечить науково-технічний прогрес у галузі. Стосовно до сучасних умов першорядне значення має організаційно-еко-

номічне забезпечення освоєння інновацій в сільському господарстві за рахунок вдосконалення організації інноваційного процесу, економічного стимулювання інноваційної діяльності на всіх рівнях управління, підвищення сприйнятливості сільськогосподарських товаровиробників до нововведень.

У зв'язку з цим актуальним є комплексне дослідження організаційно-економічного механізму сільського господарства, розробка стратегічних напрямків, що

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку сільського господарства

Джерело: адаптовано автором [1—6].

сприяють підвищенню інноваційної активності в сільському господарстві країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В Україні та за її межами багато наукових досліджень ведеться навколо проблем інноваційного розвитку сільського господарства. Цю проблему досліджували такі вчені: І. Вініченко, Л. Мельник, Н. Долгошея, П. Саблук, О. Шпикуляк, Л. Курило, В. І. Іртицева, Т. Парвина, Ю. Лупенко, В. Масель-Веселяк, В. Семчик, О. Скидан та ін. [1—6].

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в розробці теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку сільського господарства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Грунтуючись на економічній суті і етапах інноваційного розвитку сільськогосподарської галузі, необхідно розробити принципову схему організаційно економічного механізму. На нашу думку, організаційно економічний механізм характеризується комплексною структурою і складається з двох основних блоків: організаційного і економічного.

Організаційний блок включає планування і організацію науково-дослідної діяльності, розвиток підприємства в науково-технічній сфері, організацію пропаганди поширення інновацій і їх передачі у виробництво. Економічний блок охоплює фінансування і кредитування організацій, які беруть участь в інноваційному процесі на всіх його етапах: — створення, поширення інновацій та освоєння їх у виробництві; оподаткування і страхування організацій, що створюють і освоюють інновації; стимулювання розвитку інноваційного процесу;

Таблиця 1. Порівняльна характеристика моделей фінансового механізму

Типи моделей	Відповідність фінансової концепції	Концепція	Цілі інвесторів	Базові критерії
Продуктова модель (відтворення товарів, робіт і послуг)	Класична теорія фінансів	Розподіл (перерозподіл) виробленого товару в вартісній формі	Пайова участь в розподілі продукції, тобто інтерес зводиться виключно до інвестицій в сировинні галузі	Зростання ВВП на душу населення
Відтворювальна модель (відтворення капіталу)	Неокласична теорія фінансів	Фінансова поведінка великих товаровиробників і приватних інвесторів на фондовому ринку	Нарощування внутрішньої вартості бізнесу, (нарощування капіталу)	Зростання внутрішньої вартості бізнесу

Джерело: адаптовано автором [1—6].

ціноутворення (на науково-технічну продукцію — завершення науково-дослідних робіт, інновації та інноваційні проекти); державна підтримка інноваційної діяльності.

Економічний механізм реалізується в рамках певної спрямованості, яка полягає у формуванні інноваційної політики в сільському господарстві. В сучасних умовах активізувати інноваційну діяльність у сільськогосподарській галузі необхідно по більш пріоритетним напрямкам розвитку цього процесу. Це положення дозволить виробити стратегічні підходи до переходу на сталий розвиток сільськогосподарського виробництва (рис. 1).

Фінансовий механізм є системою ресурсного забезпечення всього інноваційного циклу, включаючи стадії розробки, промислового виробництва і експлуатаційного застосування інновацій на основі, як прямого фінансування, так і використання методів непрямого регулювання.

фінансування, коли на ряду з бюджетними асигнуваннями фінансування інновацій використовуються кошти фінансово-промислових груп, банків, об'єднань, організацій та інших суб'єктів господарської діяльності.

Серед сучасних концепцій формування фінансового механізму інноваційного розвитку виробництва виділяються дві: продуктова і відтворювальна (табл. 1).

У рамках класичної фінансової теорії сформувався концепція продуктової моделі, заснована на розширеному відтворенні товарів, робіт і послуг та на механізмі реалізації розподільчої функції фінансів. Базовим критерієм продуктової моделі виступає зростання ВВП на душу населення. Відтворення продуктової моделі засновано на залученні прямих інвестицій, яке ефективно переважно в умовах слабкої конкуренції або сильної політики протекціонізму з боку держави.

Формування відтворювальної моделі засновано на базовій концепції неокласичної теорії фінансів, в основі якої лежить інституційне дослідження мотивацій і результатів фінансової поведінки великих товаровиробників на фондовому ринку і приватних інвесторів в процесі переливу капіталу.

Критерієм ефективності відтворювального процесу виступає приріст капіталу в суспільстві і, навпаки, неконкурентна економіка — це, перш за все відтворення, результатом якого є (а в ряді випадків і абсолютне) зниження маси національного капіталу, що в релевантному періоді характерно навіть при нарощуванні обсягу ВВП.

У ряді сфер економіки природа такого парадоксу пов'язано з другою фазою відтворювальних відносин — розподілом виробленого продукту у вартісному вираженні на цільові фонди грошових коштів і прибуток. У сільському господарстві фінансові чинники доповнюються специфікою кругообігу основного і оборотного капіталу.

Причинами кризового стану фінансового механізму інноваційного розвитку сільського господарства економіки є як макроекономічні, так і мікроекономічні фактори. До макроекономічних можна віднести: диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, скорочення обсягів централізованого субсиду-

Рис. 2. Організаційно-економічні заходи підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва

Джерело: адаптовано автором [1—6].

вання і кредитування, податковий пресинг, зведення до мінімуму обсягів інвестицій, низький рівень оплати праці.

Такі елементи фінансового механізму, як макроекономічні регулятори, перш за все ціни, субсидії, податки, кредити, інвестиції, не дозволяють сільськогосподарським товаровиробникам нормально функціонувати, не дають можливості для компенсації витрат і простого відтворення біотехнічних засобів виробництва, робочої сили та інших ресурсів. Макроекономічні фінансові регулятори виконують рамкову функцію, кількісно обмежуючи розмір фінансових ресурсів, що спрямовуються державою в конкретні сфери для виконання конкретних цілей.

Не менше проблем зосереджено і на рівні фінансового механізму самих господарств. До мікроекономічних причин фінансової кризи підприємств можна віднести фактори, обумовлені неефективним управлінням фінансами: нераціональну структуру основного капіталу, неефективну амортизаційну політику; неекономне витрачання ресурсів і невміння правильно визначити дійсну потребу в них; неправильний розподіл накладних витрат, що приводить до неефективності того чи іншого виду діяльності; неефективну організацію виробництва і системи оплати праці; відсутність чітко проробленої облікової політики на підприємстві.

Оптимізацію співвідношення між державним регулюванням і ринковим саморегулюванням розглянемо як необхідну умову для застосування заходів, спрямованих на усунення диспропорцій в аграрній економіці і створення умов для стабілізації та зростання ефективності агропромислового виробництва на інноваційній основі.

Фінансовий механізм інноваційного розвитку характеризується єдністю всіх його рівнянь (державного, регіонального і господарюючого суб'єкта) і включає в себе функціональну підсистему: в сукупність методів, важелів, інструментів для управління процесом розподілу, перерозподілу, формування і використання фінансових ресурсів, і підсистему забезпечення — правового, нормативного та інформаційного.

Особливості конструкції фінансового механізму сільськогосподарських підприємств проявляються в складі практично всіх його елементів: у системі методів фінансування, методах управління фінансовими ресурсами, напрями їх використання, наборі фінансових важелів інструментів, регуляторів. Методи, що застосовуються на рівні державного ланки, в фінансовому механізмі відтворення в аграрній сфері відіграють провідну роль при регулюванні фінансових потоків.

Самостійний перехід на відтворювальну модель інноваційного типу на рівні підприємства проблематичний, оскільки основні принципи організації фінансів сільськогосподарських товаровиробників самокупність і самофінансування — сьогодні практично не дотримуються. Нині на підприємствах аграрної сфери присутні всі фактори, обумовлені неефективним управлінням фінансами, перераховані раніше. Для виправлення становища їм необхідно систематизувати свою діяльність і виробити чіткий алгоритм застосування всього

комплексу фінансових важелів і регуляторів у кожному конкретному випадку.

На динаміку капіталу окремого господарюючого суб'єкта впливають процеси, які супроводжують стратегічні і тактичні цілі бізнесу. Зростання обсягів виробництва і продажів (економічне зростання) залежить від здатності підприємства фінансувати зростаючі потреби в активах і від наявності у нього достатнього капіталу для компенсації зростаючої заборгованості.

В умовах ринку різко зростає роль фінансових інструментів, які притаманні відносинам з різними контрагентами що не рівні підприємства, так і на внутрішньогосподарському рівні. В аграрній сфері внутрішньогосподарські договірні відносини відрізняються специфікою в силу об'єктивно існуючого внутрішньогосподарського обороту, який раніше відбувався, оминаючи сферу обігу, відповідно, грошову стадію. З появою внутрішньогосподарських цін виникли додаткові фінансові важелі впливу на кругообіг ресурсів і забезпечення відтворення на рівні кожної ланки.

Ці заходи щодо вдосконалення фінансового механізму будуть підтримувати пропорції фінансової рівноваги, сприяти виявленню джерел стійкого фінансового зростання (точок росту) і зростання капіталу організації.

Аналіз розвитку економіки країни і її регіонів показав, що основні напрямки економічної політики в сільському господарстві повинні бути орієнтовані на виконання таких перспективних цілей:

— досягнення рівня і якості життя населення, які відповідають стандартам економічно розвинених держав, у тому числі, в сфері здобуття освіти, охорони здоров'я, чистоти довкілля, забезпечення економічних прав і свобод громадян;

— забезпечення стійких темпів економічного зростання та науково-технічного прогресу, підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних товаровиробників на внутрішньому і зарубіжному ринках, відновлення становища України як однієї з провідних науково-промислових держав, ефективна інтеграція її економіки в світові господарські зв'язки;

— забезпечення сприятливих економічних умов для зміцнення суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, міжнародного авторитету України, захист законних прав та інтересів її громадян і організацій за кордоном;

— розвиток людського потенціалу, ослаблення соціальної поляризації і запобігання дезінтеграції суспільства, надмірного посилення соціальної диференціації, переходу протиріч інтересів соціальних груп в антагоністичну форму.

Реалізація цих цілей повинна здійснюватися на основі інструментів економічної політики держави, до яких відносяться:

— податки (включаючи всі обов'язкові платежі), чезрез які сьогодні відбувається вилучення половини доходів, що формуються в економіці;

— бюджетна система (включаючи позабюджетні державні фонди), що визначає половину витрат ВВП і у величезній мірі впливає на обсяг і структуру сукупного попиту, що визначає динаміку виробництва та інвестицій;

— структурна і науково-технічна політика, що забезпечує подолання вузьких місць і створення умов для економічного зростання, підтримка конкурентоспроможності національної економіки;

— торгова політика, яка визначає умови конкуренції на внутрішньому ринку;

— кредитна політика, багато в чому визначає макроекономічну ситуацію, інвестиційну активність і фінансування народного господарства;

— управління державною власністю, що надає значний безпосередній вплив на економічну ситуацію і здатне забезпечити здійснення змістовних цілей економічної політики;

— господарське законодавство, що визначає правила ведення економічної діяльності, що регулює відносини підприємств і організацій;

— антимонопольне законодавство і політика з підтримки ринкової конкуренції, що визначають умови функціонування товарних і фінансових ринків;

— кримінальне та адміністративне законодавство, що визначає відповідальність громадян за дотримання своїх зобов'язань, виконання встановлених норм економічної діяльності, що забезпечує охорону прав власності.

Багато чого буде залежати від використання інших економічних регуляторів, насамперед, від проведення антимонопольної політики, яку треба проводити не лише в галузях, які є природними монополістами, але також щодо галузевих та регіональних монополістів. Заходи державного управління по відношенню до них повинні перешкоджати подальшій монополізації в суміжних з сільським господарством галузях. Надія на те, що високий рівень доходів у переробці і торгівлі викличе потужний приплив капіталів і відповідно загострить конкуренцію в них, не виправдався. Нині монополії тут досить сильні і здатні різними неринковими методами протистояти конкуренції та товаровиробникам, які знову з'являються, взагалі не допускаючи їх на ринок. Відносно монополістів могли б бути зроблені різні заходи по реальному обмеженню їх прибутковості через встановлення їм максимальних відпускних і мінімальних закупівельних цін. Вкрай необхідно за цих умов є розробка чітких критеріїв віднесення посередницьких і переробних підприємств до категорії монополістів. Важливо розрахувати обгрунтоване співвідношення між закупівельними та відпускними цінами, заохочувати і стимулювати їх переозброєння, диверсифікацію і перепрофілювання і одночасно, при необхідності, застосовувати антимонопольні заходи для запобігання необгрунтованому завищенню цін. Антимонопольні заходи щодо ресурсо-виробничих галузей цілком прийнятні і законні, бо практично всі їхні підприємства не мають конкурентів у реальному ринковому середовищі.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, важливим стратегічним завданням на всіх рівнях управління сільським господарством повинно стати формування інноваційного потенціалу підприємств у рамках певного виробленого важеля, який повинен використовувати організаційно-економічний механізм розвитку інноваційних процесів, представлений

як складна комплексна система, що складається з: організації інноваційної діяльності, розвитку підприємництва в науково-технічній сфері сільського господарства, планування цієї діяльності і впровадження інноваційних проектів у виробництво, державної підтримки і заходів стимулювання учасників інноваційного процесу (фінансування, кредитування, страхування, оподаткування) на всіх його стадіях (створення, поширення, впровадження і освоєння інновацій у виробництві), ціноутворення на всіх етапах з урахуванням економічного інтересу його учасників.

Література:

1. Долгошея Н.О. Організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки // Вісник ЖДТУ (Економічні науки). — № 1 (55). — 2011. — С. 192—195.

2. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / [Саблук П.Т., Шпикуняк О.Г., Курило Л.І. та ін.]. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 706 с.

3. Іртищева І.О. Особливості інноваційних процесів у сільському господарстві / І.О. Іртищева [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009_03_05/5_irtisheva.php/

4. Парвина Т.Г. Суть організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю / Т.Г. Парвина [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2008/fem/parvina/library/st1.htm>

5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 400IV [Електронний ресурс]. — URL: <http://rada.gov.ua>

6. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України у період до 2020 року / За ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Масель-Веселяка. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. — 182 с.

References:

1. Dolhosheya, N.O. (2011), "Organizational-economic mechanism of innovation in the agricultural sector", *Visnyk ZHDTU (Ekonomichni nauky)*, vol. 1 (55), p. 192—195.

2. Sabluk, P.T. Shpykulyak, J.G. and Kurilo, L.I. (2010), *Innovatsijna diial'nist' v aharnij sferi: instytutsional'nyj aspekt [Innovation activities in the agricultural sector: institutional aspect]* NNC IAE, Kyiv, Ukraine.

3. Irtysheva, I.O. (2009), "Features of innovative processes in agriculture", available at: http://www.confcontact.com/2009_03_05/5_irtisheva.php/ (Accessed 10 June 2017).

4. Parvyna, T.G. (2008), "The essence of organizational and economic mechanism of innovative activity", available at: <http://masters.donntu.edu.ua/2008/fem/parvina/library/st1.htm> (Accessed 10 June 2017).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), *The Law of Ukraine "About innovation activity"*, available at: <http://rada.gov.ua> (Accessed 10 June 2017).

6. Lupenko, Y.O. and Messel-Veselyak, V.Y. (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrainy u period do 2020 roku [Strategic directions of development of agriculture in Ukraine till 2020]*, NNTS "IAE", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2017 р.